

Förskola 2013/2014

Hållbar utveckling

Sofia Franzén
Kvalitetscontroller

Augusti 2015

Innehåll

Rapportens huvudsakliga innehåll	3
1. Styrande dokument och arbetssätt	4
1.1. Förskolans målsättningar.....	4
1.2. Systematiskt kvalitetsarbete och ansvarsfördelning.....	5
2. Förskolornas förutsättningar	7
2.1. Barngruppernas storlek	7
2.2. Personaltäthet	7
2.3. Pedagogisk högskoleutbildning.....	8
2.4. Kostnad per inskrivet barn	8
3. Förskolornas verksamhet	9
3.1. Fokusområde 2013/2014: hållbar utveckling	9
4. Analys, bedömning och åtgärder	12
4.1. Förutsättningarna.....	12
4.2. Verksamheten.....	12
4.3. Förslag till åtgärder	13

Rapportens huvudsakliga innehåll

När det gäller undervisning om hållbar utveckling i förskolan visar tre nya avhandlingar från Uppsala universitet att ”det är i handling och diskussion som mening och lärande skapas, vilket gör lärarens roll mycket central.”¹ Piteå har förvisso något bättre förutsättningar än den genomsnittliga kommunen vad gäller gruppstorlekar, men personaltätheten har minskat. 2012/2013 lyftes en oro inför att färre pedagoger och större barngrupper i förskolan innebär svårigheter att arbeta i riktning mot nationella mål. En föreslagen åtgärd är att föra samtal med förskolechefer och pedagoger om hur de kan frigöra mer tid till att kunna vara närvarande och aktiva i undervisningen.

Många förskolechefer upplever att formerna för det systematiska kvalitetsarbetet i förskolorna utvecklas, fast det fortfarande finns en hel del kvar att utveckla inom vissa enheter. Därför är ett förslag att ge Utbildningsförvaltningen i uppdrag att tillsammans med förskolecheferna utveckla formerna för förskolornas kvalitetsarbete.

Rapportens underlag är statistik från Kolada (Kommun- och landstingsdatabasen), Skolverkets databas Jämförelsetal samt förskolechefers och rektorers rapportering i Genvägen.

¹ Pressmeddelande publicerat 2014-05-12: <http://www.uu.se/press/pressmeddelanden/pressmeddelande-visning/?id=2307&area=3,8&typ=pm&lang=sv> – senaste åtkomst 2015-06-24

I. Styrande dokument och arbetssätt

Här beskrivs först några av de mest centrala nationella och lokala övergripande målen för förskolan samt några av de mål som är aktuella för årets fokusområde, hållbar utveckling. Därefter beskrivs det övergripande arbetssättet för att uppnå dessa mål, det vill säga det systematiska kvalitetsarbetet och ansvarsfördelningen.

I.1. Förskolans målsättningar

Skollagen

När det gäller förskolans uppdrag säger skollagen (2010:800):

2 § Förskolan ska stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda barnen en trygg omsorg. Verksamheten ska utfå från en helhetssyn på barnet och barnets behov och utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. Förskolan ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap och förbereda barnen för fortsatt utbildning. (8 kap. 2 § skollagen)

Läroplanen

Förskolans läroplan Lpfö-98 (2010) speglar intentionen med att stärka det pedagogiska uppdraget. I målen beskrivs en strävan efter att utveckla barnens förmåga att reflektera, undersöka, urskilja, pröva olika lösningar, liksom att föra och följa resonemang. Precis som tidigare ses barns lek och skapande som en del av deras lärande, vilket bildar en helhet tillsammans med omsorg och utveckling. Förskolans värdegrund kan på många sätt kopplas till hållbar utveckling, bland annat i och med att ”var och en som verkar inom förskolan ska främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö”. Dessutom är ett av förskolans mål till exempel att ”förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar intresse och förståelse för naturens olika kretslopp och för hur människor, natur och samhälle påverkar varandra”.

Barn- och utbildningsplanen för Piteå kommuns förskolor och skolor

Barn- och utbildningsplanen för Piteå kommuns förskolor och skolor (aktuell 2012-2014) innehåller dessa målformuleringar:

- Alla förskolor/skolor ska arbeta för att öka barnens/elevernas delaktighet och kunskap om samhället och dess utveckling.
- Alla förskolor/skolor ska nyttja närsamhället för att öka kunskapen om föreningsliv, näringsliv och arbetsliv.
- Alla föräldrar ska ges möjlighet att delta i förskolans/skolans kvalitetsarbete.
- Alla förskolor/skolor ska avsätta minst 30 minuter till daglig fysisk aktivitet.
- Alla förskolor/skolor ska ha en verksamhet som ger goda möjligheter att utvecklas för alla, oavsett förutsättningar eller bakgrund.

I.2. Systematiskt kvalitetsarbete och ansvarsfördelning

Utifrån kraven i skollagen (2010:800) har Barn- och utbildningsnämnden fattat beslut om att ett systematiskt kvalitetsarbete ska bedrivas utifrån en årsvis planering.

Huvudmannen och förskolechefen ansvarar för förskolans systematiska kvalitetsarbete på olika sätt. Skolverket (2015) uttrycker det så här: ” Det är huvudmannen som har ansvar för att skapa förutsättningar för förskolan och skolan att uppfylla de nationella målen. Rektorn och förskolechefen har ansvar för att skapa förutsättningar för lärare, förskollärare och annan personal att bedriva en undervisning som leder till barns och elevers lärande och utveckling.”²

Huvudmannens ansvar

1. Att se till att utbildningen motsvarar skollagens krav på kvalitet³, är likvärdig⁴ och att utbildningen förankras i vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet⁵.
2. Att planera, följa upp och utveckla utbildningen i syfte att uppfylla målen i skollagen och andra föreskrifter (nationella mål).⁶
3. Att det systematiska kvalitetsarbetet (enligt ovan) dokumenteras.⁷
4. Att se till att det i alla förskole- och skolenheter samt fritidshem finns en god miljö för lärande.⁸

² Skolverket (2015). *Kvalitetsarbete i praktiken*

³ 1 kap. 4 § och 3 kap. 3§ skollagen

⁴ 1 kap. 4 och 9 §§ skollagen

⁵ 1 kap. 5 § skollagen

⁶ 4 kap. 3 § och 4 kap. 5 § skollagen

⁷ 4 kap. 6 § skollagen

⁸ 8 kap. 8 §, 14 kap. 9 § skollagen

5. Att se till att personalen har den utbildning som krävs eller är lämplig – gärna forskarutbildning.⁹
6. Att se till att förskollärare, lärare och annan personal vid förskole- och skolenheterna ges möjligheter till kompetensutveckling och har nödvändiga insikter i de föreskrifter som gäller för skolväsendet.¹⁰
7. Att lämna skriftliga rutiner för att ta emot och utreda klagomål mot utbildningen.¹¹

Förskolechefens ansvar

1. Att planera, följa upp och utveckla utbildningen i syfte att uppfylla målen i skollagen och andra föreskrifter (nationella mål). Detta ska ske under medverkan av personal och barn/elever. Vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet.¹²
2. Att det systematiska kvalitetsarbetet (enligt ovan) dokumenteras.¹³
3. Att utarbeta rutiner som svarar mot de lagstadgade bestämmelserna, de förvaltningsövergripande kraven samt enhetens egna förutsättningar och behov.
4. Att upprätta rapporter till huvudmannen enligt fastställd plan.
5. Att återkoppla resultat och beslut om åtgärder till personalen.
6. Att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter.¹⁴

⁹ 2 kap. 13, 14 och 23 §§ skollagen

¹⁰ 2 kap. 34 §§ skollagen

¹¹ 4 kap. 8 § skollagen

¹² 4 kap. 4 § samt 4 kap. 5 § skollagen

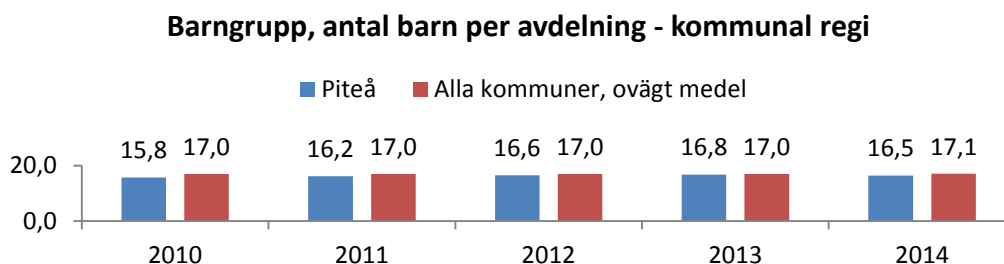
¹³ 4 kap. 6 § skollagen

¹⁴ Skolverket (2011). *Läroplan för förskolan 2011*, s. 16

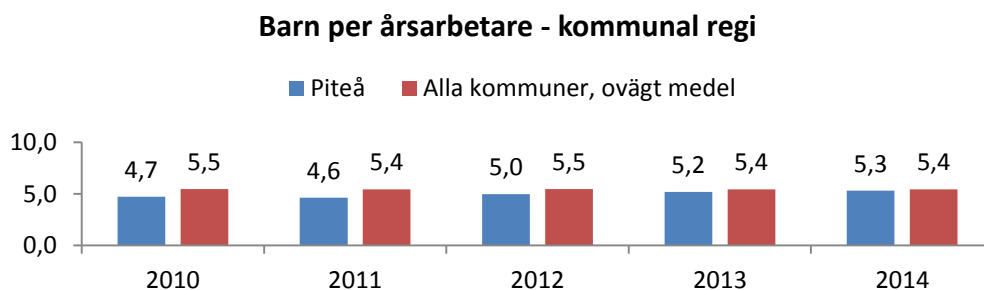
2. Förskolornas förutsättningar

2.1. Barngruppernas storlek

Resultatet visar totalt antal inskrivna barn per avdelning i kommunal regi. Mättidpunkten för varje år är den 15 oktober. Barngrupperna i Piteås kommunala förskolor har ökat i storlek under de senaste fem åren så att trenden pekar uppåt mot rikssnittet (som legat nästan konstant under den aktuella perioden).

2.2. Personaltäthet

I antalet årsarbetare har antalet anställda som arbetar med barn (exklusive städ- och kökspersonal samt personal som medverkar i arbetet genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder) räknats om till heltidstjänster med hjälp av tjänstgöringsgraden. Piteås kommunala förskolor har hittills haft en något högre personaltäthet jämfört med riket i stort, men nu börjar de närma sig riksgenomsnittet. Under 2012¹⁵ beslutades att högst 5,1 barn per årsarbetare ska vara ett riktmärke vad gäller personaltätheten. 5,3 inskrivna barn per årsarbetare är en historisk siffra, eftersom att det är den högsta för Piteå kommun i Koladas databas (som visar data från och med 1995).¹⁶

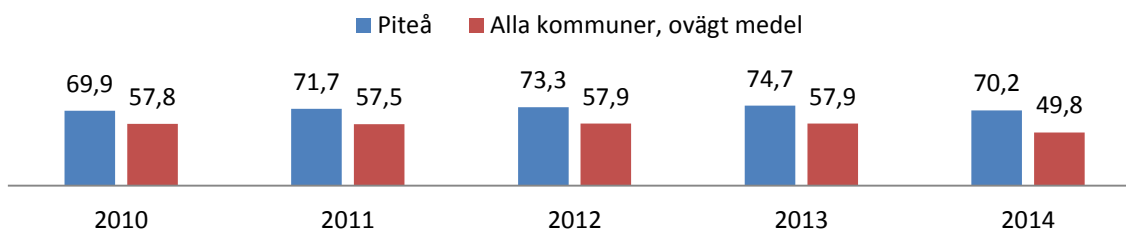
¹⁵ BUN Protokoll 2012-04-26 § 70b: Konsekvensanalys och riskbedömning – minskning av resurser i förskolan

¹⁶ Denna siffra avser det sammanlagda värdet för både kommunala och enskilda förskolor. Enskilda förskolor har legat på liknande nivåer 2003, 2007 och 2008.

2.3. Pedagogisk högskoleutbildning¹⁷

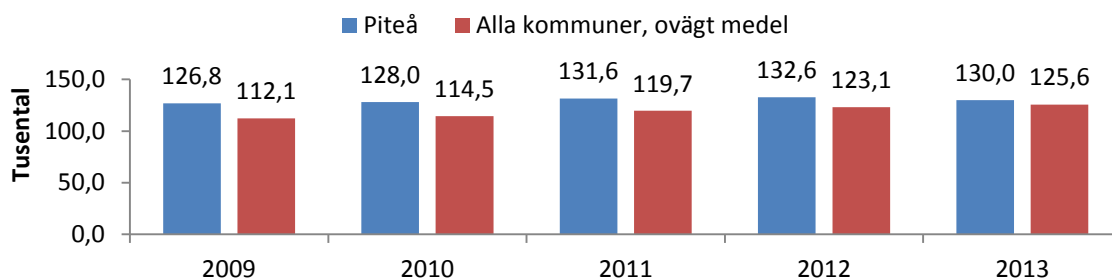
Årsarbetare med pedagogisk högskoleexamen, andel (%) - samtlig regi

Ambitionen är att all personal i förskolan ska vara utbildade förskollärare. Förskolorna i Piteå kommun har en hög andel personal med pedagogisk högskoleutbildning. Andelen har ökat fram till 2013 men sjunkit något under 2014.

2.4. Kostnad per inskrivet barn^{18 19}

Kostnad förskola, tkr/inskrivet barn - samtlig regi

Kostnaden per förskolebarn i Piteå kommun är högre än riksgenomsnittet. En förklaring till detta kan vara den höga andelen pedagogiskt högskoleutbildad personal.

¹⁷ Statistiken visar det sammanlagda resultatet för både kommunala och enskilda förskolor, då statistik för enbart kommunala förskolor inte var tillgängliga i Kolada och Skolverkets databas.

¹⁸ Då statistik för 2014 saknas redovisas istället åren 2009-2013.

¹⁹ Statistiken visar det sammanlagda resultatet för både kommunala och enskilda förskolor, då statistik för enbart kommunala förskolor inte var tillgängliga i Kolada och Skolverkets databas.

3. Förskolornas verksamhet

Många förskolechefer upplever att formerna för det systematiska kvalitetsarbetet i förskolorna utvecklas vad gäller deras planering, projektledning, pedagogiska dokumentation, tydlighet i verksamhetsberättelsen och arbete mot målen i läroplanen.

3.1. Fokusområde 2013/2014: hållbar utveckling

Fyra av sex förskoleområden har haft hållbar utveckling som fokusområde under läsåret 2013/2014. Ett förskoleområde har detta som fokusområde under 2014/2015 istället. Inom ett förskoleområde har inte hållbar utveckling varit ett eget målområde därför att de tänker att det ska genomsyra hela verksamheten. Istället har de under läsåret jobbat specifikt med kompetensutveckling för att förankra förskolans värdegrund och uppdrag, vilket ju har en tydlig koppling till hållbar utveckling.

Definition

I många förskolor fanns en medvetenhet och ett engagemang kring hållbar utveckling redan innan det blev ett fokusområde. Alla förskolor tog i januari 2013 också del av en introduktionsföreläsning om hållbar utveckling av Stefan Bergmark och Fredrik Marklund. Inom de flesta arbetslag har det sedan förts diskussioner om vad hållbar utveckling står för, eftersom att den gemensamma reflektionen över hur ett område ska definieras med hjälp av styrande dokument ger en stadigare grund att stå på i kvalitetsarbetet. Barnens tankar kring området har i vissa förskolor fått komma fram via föräldraråd, intervjuer och observationer. Som ett resultat av dessa samtal har de flesta förskolor lyft fram att hållbar utveckling är väldigt viktigt både ur ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt perspektiv.

Arbetssätt

Det finns en mångfald av varianter av förskolornas arbete med hållbar utveckling, just eftersom att definitionen rymmer både det sociala, ekologiska och ekonomiska perspektivet. Några av förskolecheferna kommenterar att de anser att det är mycket positivt. En lista av exempel på de olika varianterna ser ut så här:

- Kompetensutveckling för att förankra förskolans värdegrund och uppdrag
- Vistelse i skogen
- Återvinningsstation
- Sopsortering
- Mathantering
- Kompostering, plantering och odlande

- Temaarbeten om djur och natur
- Ett maskprojekt där barnen får ta hand om maskar
- Undvika engångsartiklar
- Lära sig vara rädda om saker
- Reparerar trasiga saker med barnen
- Skapande med ”skräp”
- Material i ”hållbara lådan” som barnen kan utforska
- Arbete med demokrati
- Arbete med hur de bemöter varandra
- Övningar för att vara mer rädda om varandra
- Möten med människor från olika kulturer
- Dansprojekt för att stärka självkänsla
- Utvecklande av likabehandlingsplanen som ska praktiseras i dagligt arbete med hållbar utveckling

Inom tre förskoleområden har det gjorts ansökningar om utmärkelsen *Förskola för hållbar utveckling*. Ett av förskoleområdena hade i november 2014 fått utmärkelsen.

Resultat

Det finns en glädjande måluppfyllelse på vissa fronter, medan andra menar att de är på väg mot målen. Sedan finns det förstås arbetsätt som omedelbart har inneburit en positiv effekt, som till exempel återvinning, sopsortering och mathantering. Bland de positiva konsekvenserna av arbetet med hållbar utveckling kan dessa saker nämnas:

- Större kunskap om ekologisk och social hållbarhet bland barnen
- Ökad medvetenhet om läroplansuppdraget, särskilt social hållbarhet, bland pedagoger
- Ökad förståelse för varandras olikheter
- Utvecklad grupp känsla
- Bättre språk mellan barnen
- Färre konflikter med fysiska och psykosociala kränkningar

Utvecklingsområden

Många av förskolecheferna skriver att det här med hållbar utveckling är ett arbete som behöver pågå ständigt. Några saker som specifikt nämns är följande:

- Att involvera föräldrar i arbetet med hållbar utveckling
- Att låta eldsjälar för hållbar utveckling träffas regelbundet och föra ut sitt engagemang till sina arbetslag

- Att komma igång med den ekologiska aspekten
- Regelbundna besök på återvinningen och i skogen
- Att lära barnen släcka lampor, rita på båda sidor, spola bara en gång, etc.
- Att arbeta med utvecklingsområden i Grön flagg
- Utveckla utemiljön med fler buskar, kompost, fågelholk etc.
- Inköp av mat som är rättvisemärkt och ekologisk
- Barns estetiska uttryckssätt
- Internationalisering

Någon kommenterar att mat som är rättvisemärkt och ekologisk är dyr, men att det finns stödinsatser då detta är ett kommunalt centralt utvecklingsområde. Det måste dock satsas tid på att söka medel och då blir det ju en prioriteringsfråga.

4. Analys, bedömning och åtgärder

4.1. Förutsättningarna

I förskolechefernas analyser för läsåret 2012/2013 lyftes en oro inför att färre pedagoger och större barngrupper i förskolan innebär svårigheter att arbeta i riktning mot nationella mål. Även om sjukfrånvaro bland barnen medför en högre personaltäthet i praktiken, visar trenden allt fler barn per årsarbetare. Piteå har förvisso något bättre förutsättningar än den genomsnittliga kommunen vad gäller gruppstorlekar, men personaltätheten har minskat och ligger nu i nivå med det övriga landets. Dessutom har ju egentligen inte Piteås plats i statistiken någon egentlig effekt på måluppfyllelsen för verksamheten. Frågan är i vilken grad kompetensen hos pedagogerna kan uppväga deras minskande möjlighet till att ge varje enskilt barn av sin närvaro och sin uppmärksamhet. Hur ska pedagogernas ges förutsättningar för att planera sitt arbete, vara närvarande tillsammans med barnen och sedan utvärdera sitt arbete på ett långsiktigt hållbart sätt utan att slita ut sig?

4.2. Verksamheten

När det gäller undervisning om hållbar utveckling i förskolan visar tre nya avhandlingar från Uppsala universitet att ”det inte räcker med att gå ut i naturen eller läsa vissa texter utan det är flera faktorer som samspelar. Det är i handling och diskussion som mening och lärande skapas, vilket gör lärarens roll mycket central.”²⁰ Det handlar till exempel om att utveckla barnens förmåga att handla kritiskt, vilket är ett betydelsefullt sätt att ta ansvar för en hållbar utveckling. I ett av förskoleområdena arbetar de utifrån teorier av Lev Vygotskij, vilket ligger i linje med detta då han framhöll att lärare har en utomordentligt viktig roll att spela i barns lärande och växande.²¹ Förskolor i Piteå arbetar på många olika och goda och sätt i undervisningen om hållbar utveckling ur både ett ekologiskt, ekonomiskt och socialt perspektiv. Men arbetet skulle helt klart gynnas av ökade förutsättningar för pedagogerna att vara närvarande som vägledare i aktiviteter och samtal som handlar om att tänka kritiskt.

Många förskolechefer upplever att formerna för det systematiska kvalitetsarbetet i förskolorna utvecklas, fast det fortfarande finns en hel del kvar att utveckla inom vissa enheter. När det gäller formerna för det systematiska kvalitetsarbetet på huvudmannanivå finns också tydliga utvecklingsområden (som även har påtalats i föregående kvalitetsrapporter). I vissa fall saknas faktiska nulägesbeskrivningar i förskolechefernas rapporter om förskolornas verksamhet då det snarare är ett önskat läge som beskrivs. Dessutom är nästan hälften av målformuleringarna i

²⁰ Pressmeddelande publicerat 2014-05-12: <http://www.uu.se/press/pressmeddelanden/pressmeddelande-visning/?id=2307&area=3,8&typ=pm&lang=sv> – senaste åtkomst 2015-06-24

²¹ Anders Burman, Svenska Dagbladet (2011): <http://www.svd.se/rysk-pedagogik-i-det-skapande-livets-tjanst> - senaste åtkomst 2015-06-24

rapporterna inte tillräckligt konkreta för att kunna utvärdera mot årets slut, eller så finns istället målformuleringar för kommande läsår. Eftersom att rapporterna från förskolecheferna skiftar i struktur och innehåll försvåras uppföljningen på huvudmannanivå. I den förra rapporten nämndes också att det är viktigt för förskolecheferna att koppla sina analyser till aktuell forskning, men det har inte ännu skett några framsteg på det området.

4.3. Förslag till åtgärder

- Se till att föra samtal med förskolechefer och pedagoger om hur de kan frigöra mer tid till att kunna vara närvarande och aktiva i undervisningen.
- Ge Utbildningsförvaltningen i uppdrag att tillsammans med förskolecheferna utveckla formerna för förskolornas kvalitetsarbete.